

Het archeologisch onderzoek op de Hopmarkt te Aalst (prov. Oost-Vlaanderen).

De opgravingen op de Aalsterse Hopmarkt die op 15 maart 2004 gestart waren naar aanleiding van de geplande bouw van een ondergrondse parkeergarage, werden verdergezet in 2005. Door de verlenging tot eind december 2005 van het onderzoeksproject, een samenwerking tussen het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE) en het stadsbestuur van Aalst, konden de opgravingen eind december 2005 afgerond worden. Naast de geplande acht grote opgravingsvakken met een totale oppervlakte van ongeveer 3000 m² zijn ook nog zeven kleinere sleuven onderzocht in de zones van het wegdek rondom het plein, in totaal ongeveer 200 m². De archeologische horizont had een gemiddelde dikte van twee meter.

Het onderzoek leverde een zeer grote hoeveelheid gegevens op voor de periode tussen de 14de en de eerste helft van de 20ste eeuw. Sporadisch werden ook oudere sporen aangetroffen. De bijdrage in de Kroniek van 2004 (pp. 102-104) bevatte de historiek van de site vanaf de occupatie door het Karmelietenklooster tot heden. In deze bijdrage wordt gekeken naar nieuwe of aanvullende gegevens uit het onderzoek van 2005 die een licht werpen op de algemene historiek van de site.

Op twee greppelrestanten uit de metaaltijden na zijn geen sporen van voor de middeleeuwen aangetroffen. Zowel deze greppels als de vondsten van ouder materiaal in de middeleeuwse ploeglaag, zoals gepolijste silexfragmenten, prehistorische en Romeinse scherven en een Romeinse munt, wijzen op een continue exploitatie van deze goed gedraineerde zandleemgronden als akkerland van in de prehistorie. Ook in de vroege en de volle middeleeuwen bleef dit gebied als akkerland in gebruik. De jongste scherven in de akkerlaag dateren uit de 12de eeuw, maar ook wat ouder aardewerk kwam er in voor, waaronder enkele Badorf- en Mayenfragmenten. In samenhang met de akkerlaag waren in sommige lager gelegen zones enkele restanten van drainagegreppels bewaard gebleven, die haaks op elkaar waren geplaatst. Opvallend is dat de oriëntering van deze greppels perfect overeenkomt met de laat- en postmiddeleeuwse perceelsstructuur, die ook nu nog grotendeels bewaard gebleven is. Een brede, V-vormige oostwest georiënteerde gracht begrenste deze landbouwgronden aan de noordzijde. Ten noorden van de gracht was de akkerlaag afwezig, en leek nog een deel van de natuurlijke bodemvorming aanwezig te zijn. Waarschijnlijk vormde de gracht een afscheiding tussen het akkerland en een publieke ruimte, zoals een weg of een plein. Het zal niet toevallig zijn dat deze gracht perfect gealigneerd ligt met de latere perceelsgrens tussen de Veemarkt en de laatmiddeleeuwse erven of het postmiddeleeuwse klooster.

In de 13de eeuw werd het gebruik als akkerland stopgezet. Over de aard van de occupatie in die periode is nauwelijks informatie. Over een afstand van ongeveer 60 meter zijn op dezelfde as drie grote, langwerpige kuilen aangetroffen, met een grootte van resp. 20mx5m, 7,5mx2,5m en 8mx5m. Ze waren gemiddeld ongeveer twee meter diep en werden steeds kort na hun uitgraven terug dichtgegooid. Waarschijnlijk gaat het om grote leemwinningskuilen, die de start van de bewoning in deze zone markeert. Het schaarse materiaal uit de vulling dateert uit de tweede helft van de 13de of de vroege 14de eeuw. Een smalle noordzuid georiënteerde greppel aan de oostzijde van het terrein dateert uit dezelfde periode, evenals een tweetal kuilen.

In 2005 zijn ook nieuwe gegevens verzameld over de site met walgracht, waarvan de restanten zichtbaar zijn op de 16de- en vroeg-17de-eeuwse stadsplattegronden, en die ook vermeld staat in de historische teksten ('...den berch met den wateren en de ommegracht...') (zie Kroniek 2004, pp. 102-104). In tegenstelling tot de eerste interpretaties blijkt deze site zich niet tot op het voormalige centrale kloosterterrein te hebben uitgestrekt. De afsluitende gracht is aangesneden in enkele kleine sleuven onder het wegdek rondom het plein, in het uiterste westen van het onderzochte terrein. De gracht was ongeveer 3,5 meter diep en een breedte van minstens 10 meter lijkt waarschijnlijk op basis van het onderzochte deel. De oudste aangesneden vullingen dateren uit de 14de eeuw, de jongste uit de 17de eeuw. Een bakstenen brug werd aangetroffen op

de plaats waar de oudste kloostermuur op de gracht aansloot (Fig. 1). Op basis van de eerste bevindingen is deze brug gebouwd rond 1500, waarschijnlijk bij de incorporatie van deze gronden in het kloosterdomein. Het terrein binnen de walgracht (ongeveer de plaats van het huidige woonblok tussen de Hopmarkt en het Keizersplein) was door de Karmelieten als begraafplaats ingericht.

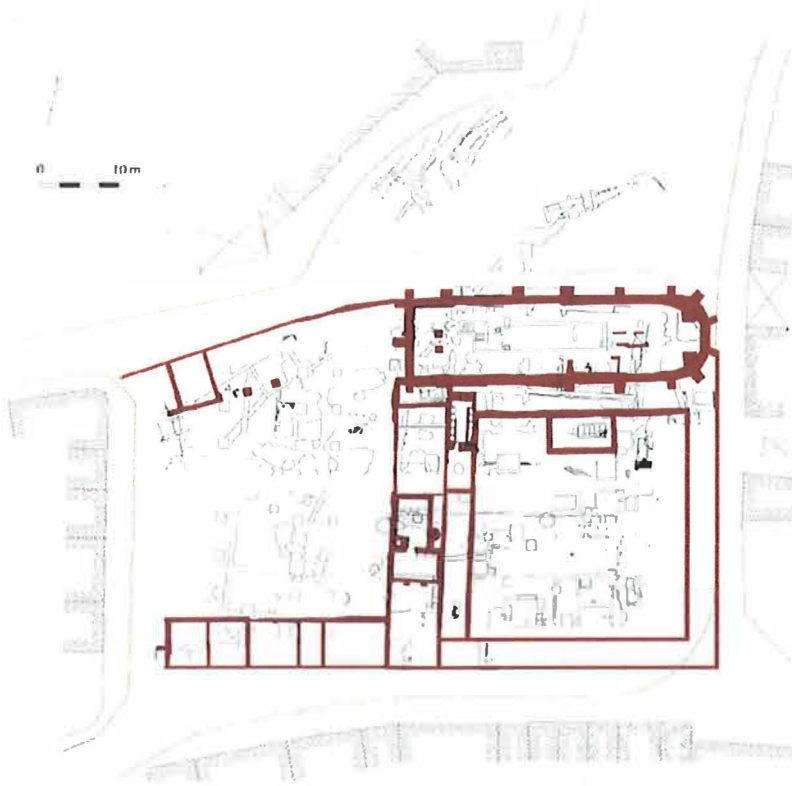

Fig.1 Overzichtsplan met in het rood het Karmelietenklooster

Het noordelijk deel van het onderzoeksareaal bevond zich op de plaats van de vroegere Veemarkt. In de late middeleeuwen strekte zich hier de zogenaamde 'Veemarktplasch' (1471) uit, een grote drenkpoel voor het vee. Deze poel werd effectief aangetroffen en is voor ongeveer de helft onderzocht. In de 15de eeuw betrof het een 16 meter brede en minstens 25 meter lange ovaal uitgraving met een diepte van ongeveer 2,60 meter ten opzichte van het huidige straatniveau. De poel was op regelmatige tijdstippen heruitgegraven en van vlechtwerkbeschoeiing voorzien (Fig. 2). Minstens vier heruitgravingen met beschoeiing konden geregistreerd worden, waarbij de poel telkens wat meer in zuidelijke richting opschoof. Het vlechtwerk was tot één meter hoog bewaard gebleven (Fig. 2). Aan de zuidzijde werd op een bepaald moment in de 15de eeuw de heruitgraving te baat genomen om een stenen trapconstructie op de zuidelijke rand van de poel te voorzien (Fig. 3). Deze constructie van 6,60 meter lang en 2,20 meter breed was opgebouwd in baksteen, bekleed met kalkzandsteen aan de waterzijde. Aan de westzijde van de 15de-eeuwse poel werden de restanten van een 14de-eeuwse drenkplaats aangesneden. Deze had min of meer dezelfde breedte, maar was minder diep uitgegraven, maximum 2,20 meter onder het huidige straatniveau. Aan de westzijde bestond de zijkant uit een langzaam aflopende helling, in tegenstelling tot de beschoeide steile wanden van de 15de-eeuwse opvolger. Mogelijk werd het vee in de 14de eeuw langs deze zijde in de drenkplaats gelaten. Een reeks tramplingsporen kunnen hiermee verband houden. Vooral de 15de-eeuwse poelvullingen bevatten een grote variatie aan

afval. Enerzijds was er allerlei materiaal dat in verband gebracht kan worden met de economische activiteiten rond de Veemarkt, zoals specifiek slachtafval van runderen (vele honderden runderkaken), leerlooierij (hoornpitten) en afval van bot- en gewebewerking (halfafgewerkte producten in bot en gewei). Anderzijds werden grote hoeveelheden huishoudelijk afval aangetroffen. Door de sterke humeuze component van de vullingen was ook het organisch materiaal goed bewaard gebleven.

Fig.2 Zicht op de vlechtwerk-oeverbeschoeiingen van de drenkpoel

De middeleeuwse bewoning bevond zich vooral aan de noordzijde van het voormalige kloosterterrein, op de rand met de Veemarkt. Door de verschillende bouwfasen van de kerk zijn de meeste gebouwresten vernield, en is de meeste informatie van de achtererven afkomstig. In 2005 werden onder het koor van de kloosterkerk enkele restanten van een 15de-eeuwse steenbouw aangetroffen. Het betrof twee baksteenvloeren in elleboogverband, gescheiden door een kleine tussenmuur. De muurfunderingen van deze woning waren volledig vergraven door de funderingen van de kerk. Ten zuiden achter deze woning lag een klein latrinegebouwtje van drie bij vier meter, waarin zich een grote gemetste beerput (2,1 x 2,6 m) bevond. Deze 1,7 m diepe put met tongewelf bevatte onderaan een 30-tal cm dikke beerlaag, rijk aan organisch materiaal. Naast de typische aanwezigheid van gebroken huisraad en keukenafval, dat uit de late 15de eeuw

stamt, bevatte ze ook meer dan twintig stuks afval van gewebewerking, en enkele grotere stukken gewei. Waarschijnlijk gaat het om elandgewei, dat ingevoerd werd uit Scandinavië of de Baltische gebieden. Gezien de sterke gelijkenis van dit bewerkingsafval met de twintigtal stukken bewerkt gewei uit de poel, lijkt dit allemaal afkomstig te zijn van het zelfde atelier. De vondsten in de beerput laten toe het atelier van deze gewebewerker te lokaliseren en op basis van het algemeen afval een onderzoek te doen naar de economische en sociale status van dit ambacht.

Het centrale gebouwencomplex van het in 1497 gestichte Karmelietenklooster was reeds in de campagne van 2004 opgegraven (fig.1). In 2005 is voornamelijk de zone ten westen van de woonvertrekken onderzocht, waar zich de kloostertuin bevond. Onder de dikke, humeuze tuinbouwlaag, die in de volledige zone aanwezig was, werden enkele tientallen afvalkuilen uit de 16de tot de 18de eeuw aangetroffen. Naast grote hoeveelheden bouwpuin bevatten ze meestal ook veel huishoudelijk afval. Een 18de-eeuwse, drie meter diepe rechthoekige kuil heeft in verschillende fasen gediend als kalkkuil, waar de kalk voor de mortelspecie aangemaakt werd. Een tuinmuur sloot de noordzijde van de tuin af van de Veemarkt. Ze was gemetst in baksteen en aan de marktzijde afgewerkt met grote blokken kalkzandsteen, die in een jongere fase gerecupereerd werden. Tegen de muur bevonden zich een tweetal gebouwen in baksteen, waarvan zeker één met een 15de-eeuwse voorloper. Een lemen vloer met aangetrapt vuil dateert uit de late 15de of de eerste helft van de 16de eeuw. Aan de westzijde werd de kloostertuin afgesloten door de hierboven reeds vermelde walgracht, die in de 17de-eeuw werd gedempt. Aan de zuidzijde bevond zich een langwerpige oostwest gericht gebouw, dat haaks tegen de centrale woonvleugel was geplaatst. Enkel de noordgevel bevond zich in het opgegraven areaal. Uit het onderzoek blijkt dat deze vleugel in minstens vier fasen tot stand gekomen was. In elke fase werd het gebouw uitgebreid in westelijke richting. In de 18de eeuw resulteerde dit in een 6,70 m breed gebouw met een lengte van 28 meter. Volgens de historische teksten zou in het midden van de 17de eeuw de infirmerie hier zijn ondergebracht.

Koen De Groote, Wouter De Maeyer, Jan Moens & Ann De Block